

NYELVMŰVELÉS

Kis hibák — gyakori vétségek.

16. Egyik napilapunkban olvastam, hogy a német kormány „nem juttatta el a... békefeltételeket Londonhoz és még kevésbé Varsóhoz“. Úgy beszélt Londonról és Varsóról, mintha személyek volnának. Igaz, hogy mindkét helyen emberek vették volna át az üzenetet, mégis helyesen csak Londonba és Varsóba juttathatták volna el a béke föltételeit.

Erről eszembe jut az is, hogy a pesti ember a hét egyik estéjén Lear királyhoz megy, nemrégén pedig A velencei kalmárnál volt, a helyett, hogy Lear királyba menne és A velencei kalmárban lett volna.

Zlinszky Aladár az ilyeneket nyelvbéli rövidülésnek, tapadásnak, ráértésnek nevezi: *Elmegyek Bánk bánba* = a Bánk bán drámáját előadó színházba. *Elmegyek Bánk bánhoz* viszont azt jelenti, hogy látogatást teszek Bánk bánnál (l. M. Ny. XXIV. 1928. 233. l.).

Ebből világos, hogy a személyneveket nem ragozhatjuk a *-hoz* és *-nál* raggal, ha nem magának a személynek nevéként szerepelnek, hanem szindarabnak, szállónak vagy helységnek neve. Ezért mondjuk azt, hogy az Angol királynőbe szálltunk, az István királyban lakunk (és nem az Angol királynőhöz szálltunk, az István királynál lakunk), Nagymihályban jártam, Szentivánra utazom (és nem Nagymihálynál jártam, Szentivánhoz utazom).

17. *Pityókos vagy pityókás*. Ezt is nem nagyon régen olvastam az Ellenzékben: „Ha nekem eszembe jut telefröcskölni véretem holmiegy mással, hogy néhány percre *pityókás* hangulatba essek, igazán az én dolgom.“ Egy kicsit haragudtam az íróra, mert én úgy tudtam eddig, hogy az italozotta mámort megelőző állapotot nem *pityókás*-nak, hanem *pityókos*-nak nevezik, hiszen a *pityókához* semmi köze sincsen. Igaz, hogy a *pityók*-hoz sincsen, mivel ilyen értelmes szó nincsen is a magyar nyelvben, mégis inkább belényugszom, mert megszoktam, és mert ha már értelmetlen a *pityókos* szó, legyen legalább teljesen az. Másutt is találkoztam ennek a szónak újabb keletű *pityókás* alakjával, legutóbb valamelyik egészen friss regényben, de már nem tudom, melyikben, elfelejtettem. Talán azért is, mert arra is gondoltam, hogy sajtóhiba. Minapában azonban előszóval is elém bukkant, kétségtelen tehát, hogy úgynevezett népetimológiával van dolgunk. Az ember nem szereti az értelmetlen, egészen családtalan szókat, odasorozza valahová, akár illik oda értelem szerint, akár nem.

Az effélébe belé kell nyugodni, el is kezdtem, de a napokban érdekes leletre bukkantam *Eötvös Károly* Bakony című munkájának II. kötetében A vidám rettegés fejezetben, ahol is az 1831-i kolerajárványról van szó (Bpest, 1909. Révai-kiadás 263–264. l.). Talán legjobb lesz, ha a minket most érdeklő részt szószerint ideiktatom: „Ötöle (Mándi Márton Istvántól) való ez a szó *pityókos*. Híres muzsikus cigány volt száz év előtt túl a Dunán *Pityók Bandi*. A nagy költő, Kisfaludy Sándor is jól ismerte s a Balaton körüli utazásunk leírásában már én is megemlékeztem róla. Ha hegedüjének hangján megszólalt az igaz magyar kuruc zene, olyan lélek szállt az emberekbe, mint egykor az apostolokba, amikor azt mondja róluk a szentírás: *mintha édes bortól részegedtek volna meg*. Ha hát a társaság már a sok jó somlyai bortól ilyen állapotra jutott, akkor mondta Márton István *pityókossá* lett. Elfogadta a szót túl a Duna s ma már az irodalom is.“

Ezek után már nem tudok olyan könnyen belényugodni a szó eltorzításába, még ha nem volna Eötvös Károlynak minden szava szentírás, pedig magyarázatának helyességében, tárgyi alapjának igazságában nincs sok okunk kételkedni. Hagyjuk meg tehát a szót *pityókos*nak, hiszen most már urát tudjuk adni és azt is tudjuk róla, hogy nem értelmetlen. Egy kedvdérítő, mámorhozó muzikusnak nevét őrzi magában.

18. Egyik kartársam megrökönyödve mondja a napokban, hogy egy krajcáros újságunkban ilyenformát olvasott: Az angolok a tegnapi nap folyamán három német repülőgépet *verték le*. Hirtelen nem is tudtam, miért van annyira fölháborodva, hiszen minden nap elpusztul néhány repülőgép embereivel együtt, már megszokhattuk volna, de aztán megmagyarázta. Azon botránkozott meg, hogy a magyar lapok szerint már a repülőgépet is *leverik*, nemesak a diót. Azt gyanítja az én kartársam, hogy talán a román *a doborî* fordítása; ez az ige valóban azt jelenti, hogy ieüt, lever, ledönt, leront, feldönt.

Leverheti a tartós eső, a zápor, a jég a vetést, a fák lombját, a gyümölcsöt; a köd, a szél *leverheti* a füstöt; cöveket, karót is *levernek* berbéccsel, fejszefokával, miegymással, *leverik* a sétatéren a szarkafészkeket, *leveri* az ügyetlen ember könyökével a virágosvázát, *leverheti* valaki az ember fejéről a kalapot, *leverik* a disznót is a lábáról, amikor le akarják szúrni. Az embert is *leverheti* a lábáról az ital, a betegség, de *leverheti* valami szerencsétlenség, veszteség vagy egy szomorú hír (az ilyen hír *leverő*, az ember pedig *levért* lesz, erőt vesz rajta a *levérség*); *leverhetik* a lázadást, a forradalmat is, de már az egyes embert a zsványok csak ieütik, nem verik le. *A repülőgépet azonban csak lelőni lehet*, bottal, puskatussal tudtommal még egyet sem ütöttek vagy vertek le.

Megesik, hogy változatosság okából a többszöri ismétlés elkerülése végett más kifejezést kell használnunk, akkor azt mondhatjuk, hogy az egyik hadakozó fél ágyúval, puskatűzzel ennyi meg ennyi gépet *leszedett*, légi harcban *elpusztított*, *megsemmisített*, *tönkretett*, vagy mondhatjuk úgy is, hogy repülőgépben ennyi vesztesége volt, ennyi gépet veszített stb. Van miben változtatnunk, nem szükséges idegen szólásformákhoz folyamodnunk.

19. Meglehet, hogy a nyelvművelésnek van valamelyes haszna, de azt veszem észre, hogy kára is van. Sokan és annyiszor megrovogatták a határozatlan névelő fölösleges és magyartalan használatát, hogy most már ott is elhagyják, ahol szükség volna rá. Hasonló az eset a határozott névelővel is. Szükségtelen használata ennek is bántó, de még bántóbb elmaradása, ha szükség van rá. Napról-napra mind gyakrabban találkozhatunk ezzel a hibával.

Legutóbb egy naptáron és egy naptárban leltem meg. Az egyiknek borítékján ez volt: Katolikus Népszövetség Naptára, a belső címlapján már helyesen névelővel: A Katolikus Népszövetség Naptára. A Magyar Református Naptárban pedig egy csomó kép aláírásából hiányzott a névelő; például: Felsővárosi templom, Felsővárosi iskola, Alsóvárosi kéttornyú templom, Alsóvárosi iskola utcai épülete. Ez akkor volna helyes, ha sok felsővárosi templom, iskola, ha több alsóvárosi kéttornyú templom stb. volna, és a sokból mutatna bé a kép egyet, ámbátor abban az esetben is jobb volna határozatlan névelővel: Egy felsővárosi templom stb., de mert csak egyetlenegy van belőlük, határozott névelő nélkül nem helyes az aláírás. Az is érdekes (de majdnem érthetetlen), hogy egymás mellett helyes feliratok is

vannak, például: *A* belvárosi templom főbejárata, *A* hidelvei templom, *A* hidelvei lelkészi lakás stb.

Komolyabb nyomtatványok is szenvednek ebben a hibában. Nemrégén az Új Időkben olvastam ilyet egy képet magyarázó szövegben: színpadi képet Fülöp Zoltán tervezte; ennek az elejéről is hiányzik a névelő. Sok van másutt is, de ki győzné sorra venni valamennyit.

20. *Közellátás — messzelátás.* Az Erdélyi Iskola VI. 1938—39. évi folyamában Az érzékszervek főbb betegségei között a szeméről is szó van (567—568. l.). Mindjárt az elején tárgyalja a szemnek fent jelzett két rendellenességét, betegségét *Rövid- és túllátás* címen. A *rövidlátás* szót már többször kifogásolták azért, mert a német *kurzsichtigkeit*-nak volna a fordítása; és már régen ajánlják helyette a *közellátás-t*; a szem maga *közellátó* szem, mert csak azt látja jól, ami közel van hozzá.

A *túllátás* szó egészen új előttem, nem emlékszem, hogy hallottam vagy olvastam volna. De nem tartom helyesnek, mert *túl* egy bizonyos határvonal mögötti területet jelentene, itt ilyenről nincsen szó. Azért sincs rá szűkség, mert erre is van régi és jó szavunk, ha akarom kettő is. Az egyik a *messzelátó*, a szem *messzelátó* szem, azt látja tisztán, ami messze van tőle. (A testi vagy lelki közellátásban szenvedőről is azt mondjuk, hogy nem lát *messzebb* az orránál.) A másik szó a *távollátás*, ill. *távollátó*. Még csak azt jegyzem meg, hogy a szövegben (az Erdélyi Iskolában) a *messzelátás* szó is előfordul.

21. Egyik napilapunkból idézem a következő mondatot: a Magyar Újság pályázatát hirdet *legkevesebb* tíz ív terjedelmű regényre. Magyarul helyesen *legalább* tíz ív terjedelműt kell mondani. A hiba minden bizonnyal a román nyelv *cel puțin* szava kedvéért történt. Egy másik lapunkban ennek párját is olvastam ilyenformán: ára *legtöbb* 20 lej lehet; ez meg a román nyelvi *cel mult*-nak szolgai fordítása. Helyesen: ára *legfeljebb* 20 lej lehet.

Nem tartozik szorosan ide, mégis idézem az alábbi is: A villamos motor *négyszer olyan kicsi*, mint egy húszlejes pénzdarab. Ez igazán kis hiba, inkább szokatlan; *négyszer olyan nagy* sem szokásos mértékelés. Megszokottak ezek volnának: *négyszer* vagy *négyszerte kisebb*, *négyszer* vagy *négyszerte nagyobb*, vagy pedig *negyedakkora* és *négyakkora*, ha mekkoraságról, *negyedannyi* és *négynyi*, ha mennyiségről van szó.

Brüll Emánuel.

Ötet, aztat, eztet.

Egy hosszacska mondatot kell idéznem *Sík Sándornak* A *eserkészet* című kis könyvéből: Szilárdságot, egységet, következetes erőt csak meggyőződések, változhatatlan elvek... adnak, már akár vallás, akár filozófia, akármi más adja is *ötet*. — Az egész utolsó szaváért, a tautológiásan ragozott *ötet* szóért írtam le. A stilisztika nyilván megrója az efféléket, ilyen az *aztat*, *eztet* is; az élőbeszédben elég gyakran előjönnek, sokkal ritkábban találkozunk velük az irodalmi nyelvben, de mint a példa mutatja, mégis előfordul, mégpedig nem kisebb embernél, mint *Sík Sándornál*.

Erről eszembe jut, hogy nem nagyon régen egy társaságban azt találtam mondani egy különben jeles, munkás emberről, hogy én nem szeretem